

5. Ільяшенко В. А. Бюджетне фінансування органів місцевого самоврядування / В. А. Ільяшенко // Держава і регіони. – 2010. – № 4. – С. 117–122.
6. Кудрашов В. Состояние государственных финансов и направления их оздоровления // Фінанси України. – 2006. – №8. – С. 15-34.
7. Кузьмін О. В. Оцінювання виконання бюджетних програм на основі системи показників результативності / О. В. Кузьмін, І. К. Сорока, Ю. А. Тропак // Економіка та держава. – 2012. – № 3. – С. 12–15.
8. Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та надходжень їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3-11.
9. Сагайдак І. В. Доходи місцевих бюджетів в Україні: структура та напрями оптимізації / І. В. Сагайдак // Економіка та держава. – 2012. – № 2. – С. 52–55.
10. Леоненко П. М. Теорія фінансів: навчальний посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко, А. Н. Ільєнко та ін.; за заг. ред. О. Д. Василика. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 480 с.
11. Інформація про виконання обласного бюджету за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.danada.gov.ua/publicatinu/cantent/17a62.htm>.

УДК 314.125

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Попова Ю. М.,

к.е.н., доцент кафедри логістики

Донецького державного університету управління

Бабіч-Вєпрєва В. О.,

здобувач Інституту економіко-правових

досліджень НАН України

В статті проведено детальний аналіз соціальних та економічних факторів, що мають особливий вплив на процес відтворення населення. Дослідження показало, що вплив може набувати як позитивного характеру, так і негативного, залежно від особливостей сформованого соціального середовища. Слід зазначити й неоднорідність потенціалу окремо взятої територіальної одиниці, що спонукає дослідників ще глибше робити порівняльний аналіз. В основі статті закладено історичний аналіз вищезгаданих факторів, й їх аналіз з точки зору економічної теорії.

Ключові слова: *релігія, культура, освіта, відтворення, народжуваність, смертність, соціальна політика, демографічна політика.*

В статтє проведен детальний анализ социальных и экономических факторов, имеющих особое влияние на процесс воспроизводства населения. Исследование показало, что воздействие может приобретать как положительный характер, так и отрицательный, в зависимости от сформировавшейся социальной среды. Следует отметить и неоднородность

потенциала отдельно взятой территориальной единицы, что побуждает исследователей еще глубже делать сравнительный анализ. В основе статьи заложен исторический анализ вышеуказанных факторов, и их анализ с точки зрения экономической теории.

Ключевые слова: религия, культура, образование, воспроизведение, рождаемость, смертность, социальная политика, демографическая политика.

The article gives a detailed analysis of the social and economic factors that have a particular impact on the process of human reproduction. The study showed that the impact can take a positive nature, and negative, depending on the characteristics of the existing social environment. It should be noted and the heterogeneity of the potential of a single territorial unit, prompting the researchers to make even deeper comparative analysis. This article is based incorporated historical analysis of the above factors and their analysis from the point of view of economic theory.

Key words: religion, culture, education, reproduction, fertility, mortality, social policy, population policy.

Постановка проблеми. З історичним розвитком суспільства навколо людини починає формуватися нове середовище – соціальне. В результаті взаємодії і спільного проживання груп людей на певній території, в одних і тих же політичних межах протягом певного часу формується суспільство. Людина та її духовне й моральне життя, її фізичні особливості й властивості розглядаються як результат різних умов того суспільства, в якому він народився й виховувався, з яким він пов'язаний різноманітними зв'язками. Проблема відтворення сьогодні одна з актуальніших проблем населення кожної країни світу, але для кожної по-своєму, завдяки різному впливу соціально-економічних факторів певного суспільства.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Серед авторів, які займалися проблемою відтворення населення, слід відзначити наступних вчених: С. Ю. Аксьонова, О. В. Бойко, В. Н. Бялковська, С. Н. Гавров, Г. Г. Зінченко, Е. М. Лібанова, Е. С. Литвиненко, Т. М. Малеева, О. В. Синявская, С. В. Страшко, И. А. Тихомирова, А. О. Тындик [1-5,7-10].

Більш ретельному аналізу проблематики впливу соціальних та економічних факторів на відтворення допомогли дослідження зарубіжних дослідників, таких як: Г. Бекер, Д. Бретон, К. Гіртц, В. Гуденау, Н. Смелзер [6, 11-16].

Метою статті є визначення ролі та ступіню впливу соціальних й економічних показників на відтворення населення, а також визначення різниці між їх впливом в Україні та більш розвиненими європейськими країнами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглянемо складові соціального середовища, які впливають на відтворення населення і є соціально-економічними факторами. Першим фактором є соціокультурним, до його складу входять: релігійні цінності та орієнтири; культура й сімейні цінності; рівень освіти; тип поселення населення. До другого фактору – економічного – входять: розвиток виробничих сил і суспільна формація; професійна діяльність; зайнятість; дохід. Наведемо складові третього фактору, індивідуального: рівень здоров'я й тривалість життя, шлюбний стан.

По-перше, розглянемо як релігія впливає на тривалість життя і рівень смертності. Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я в 80-х роках ХХІ ст. визначили орієнтоване співвідношення різних чинників забезпечення здоров'я сучасної людини, серед них: генетичні фактори, стан навколишнього середовища, медичне забезпечення, умови й спосіб життя людини. До фактору «умови й спосіб життя людини» займає 50-55% [1, с.102]. В фактор «умови та спосіб життя людей» входять наступні складові: осілий спосіб життя, адекватна рухова активність, образ життя [8]. Більшість релігій підтримують такий образ життя, в якому заохочується помірність в їжі та контроль за емоціями, забороняється захоплення спиртным і тютюном.

Розглянемо вплив культури і сімейних цінностей на відтворення населення. Наприклад, Н. Смелзер пише: «Культура формує особистості членів суспільства, тим самим вона в значній мірі регулює їх поведінку» [6, с.26]. Вчений Гіртц К. називає культуру «системою регулюючих механізмів, що включає плани, рецепти, правила, інструкції, які служать інструментами управління поведінкою» [14, с.44].

Так, автор Гуденау В. об'єднав всі ці елементи і визначив, що культура містить такі зразки, які допомагають вирішити, що існує (уявлення та поняття про навколишній світ), що може бути (взаємозв'язок), як ставитися до того, що є і що може бути (цінності), що з цим робити і як це робити (норми)» [15, с.62].

Зі зміною культурних норм змінюється і рівень народжуваності. Наприклад, було визначено, що цигани, які тісно контактують зі словацьким населенням переймають звички і культуру словаків. В них рівень народжуваності дорівнюється словацькому. Так, у 2002 році загальний коефіцієнт народжуваності на одну словачку склав 1,19 дітей, на циганку – 1,3 дітей; рік народження першої дитини у словачки 24,7 років, у циганки – 24 років; доля позашлюбних народжень у словаків – 22%, у циган – 19%.

Завдяки аналізу впливу культури було виявлено, що та культура, в якій цінностями й нормами є багатодітна і велика сім'я, й сприяє високому рівню народжуваності. Тобто, сімейні цінності є невід'ємною частиною культури людини. Сім'я представляє собою одну з найбільш давніх форм соціальної спільності людей, більш ранньою, ніж держава і нація. Сім'я стала першою соціальною системою, заснованою на природному поділі праці між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми. Крім того, сім'я виконує функцію рекреації (відновлення фізичних та інтелектуальних здібностей людини), а у великих сім'ях, – ще й догляд за людьми похилого віку. Деякі вчені вважають, що саме родова природа великої сім'ї орієнтує її на підтримку процесу демографічного відтворення; тоді як народи, що спираються на малу (нуклеарну) сім'ю, характеризуються репродуктивним згасанням [7, с.784]. Крім того, життя сім'ї протікає як у матеріальній, так і духовній сферах, саме в її рамках змінюються покоління людей, в ній людина народжується, саме в ній досягається основне біологічне і соціокультурне відтворення людини і людства [2, с.11].

Одним з важливих соціальних факторів, що впливають на відтворення населення, є освіта. Отримання освіти, з одного боку, відображає індивідуальні цінності й переваги щодо особистісної реалізації, а з іншого боку, сприяє

формуванню цих цінностей за рахунок впливу відповідного соціального середовища. Фактор освіти розглядається з двох сторін – вплив освіти жінки і вплив освіти чоловіка. Вчений Тиндік А. О. характеризує вплив рівня освіти як фактор більш значущий, ніж інші, для жінок (саме з освітою в першу чергу пов'язують жіночу емансипацію), але не можна виключати впливу на відтворення й освіти чоловіків [9, с.25].

При проведенні дослідження жінки були розділені на три групи. Так от, група жінок, які мали незакінчену середню освіту, демонстрували «ранній старт» – високий рівень народжень у віці до 20 років і швидке здійснення подальших народжень; група жінок, які мали середню шкільну, початкову середню, професійну освіту – більш пізній старт і середній рівень народжуваності в наступних віках; а жінки, які мали вищу освіту – пізній старт і подальші відставання від середніх показників народжуваності у всіх віках [4, с. 90]. Подібні висновки були виявлені українськими вченими [3]. При дослідженні рівня народжуваності у жінок з різною освітою в Київській, Івано-Франківській, Чернівецькій і Запорізькій областях було визначено, що при наявності вищої освіти у жінок показник загальної народжуваності був нижчим, ніж у жінок із загальною освітою. Такі ж результати отримали вчені в Угорщині [16]. Дослідження, яке проходило в Україні в 2008 році, виявило, що в найбільшій частині багатодітних сімей батьки мають повну середню й професійно-технічну освіту і найменшу частку склали багатодітні українські сім'ї, в яких батьки мають вищу освіту та науковий ступінь [10, с. 167]. Дослідження впливу фактору освіти на народжуваність, що проходили у Франції та інших європейських країнах, виявили інші закономірності, ніж в Росії, Україні та Угорщині. Французький вчений Дідьє Бретон, що досліджував дані чинники, які сприяють розвитку сімей, так охарактеризував вплив вищої освіти на рівень народжуваності: «Майже всі дослідження у Франції підтверджують, що жінки з вищою освітою швидше народжують другу дитину, ніж жінки з більш низькою освітою. Скорочувати розмір своїх сімей схильні жінки з середньотехнічною освітою, в порівнянні з жінками з вищою освітою або зовсім без неї» [11].

Отже, отримання освіти жінкою та чоловіком призводить до відстрочки вступу у шлюб та батьківства, але в тих державах, де вища освіта поєднується з високим доходом, жінка з вищою освітою народжує другу дитину раніше, ніж жінка з технічною освітою. Вища освіта чоловіка може призвести до появи багатодітної родини скоріше, ніж у чоловіка без освіти або з нижчою освітою. В Україні ж найбільша частка батьків багатодітних родин мають повну середню й професійно-технічну освіту.

Серед економічних детермінант, що впливають на народжуваність, за гостротою дискусій лідирує тема доходів населення. З одного боку, на мікрорівні зі зростанням доходів сім'ї відбувається скорочення доходу на одну особу, майже неминучого при появі дитини, яке стає не таким болісним. Отже, на макрорівні зростання доходів населення сприяє підвищенню народжуваності в країні. З іншого боку, щодо забезпеченого населення Західної Європи

практично по всіх країнах відбувається загальне зниження народжуваності. Тобто, є світові тенденції, які в певній мірі ставлять це питання під сумнів.

Дійсно, високі рівні й темпи народжуваності в останні десятиліття характерні для країн з низькими доходами населення – Індії, Пакистану, країн Африки. Тож економічна теорія не дозволяє однозначно передбачити вплив доходу домогосподарства на ймовірність народження дитини: воно може бути як позитивним, так і негативним залежно від того, які очікувані батьками витрати на народження і виховання однієї дитини. Розглянемо висновки досліджень іноземних вчених різних країн. Дослідження в скандинавських державах виявили, що жінки, які заробляють більш високу заробітну плату, частіше мають великі сім'ї [13]. Але це тому, що в країні є в достатній кількості якісні дитячі садки, неповна занятість і допомога держави. В Західній Німеччині, навпаки, чоловічий дохід сприяє високому рівню народжуваності. До таких же висновків дійшов й Г. Беккер, що характеристики рівня доходу чоловіка і кількість дітей мають прямо пропорційну залежність [12]. Дослідник Дідьє Бретон теж підтверджує, що в сім'ях, в яких жінка ніколи не працювала, а чоловік отримує високий дохід, кількість дітей вища [11]. Схожі висновки зробили українські вчені, що самий нижчий рівень народжуваності спостерігався серед населення з самими вищими доходами, і самий високий рівень народжуваності спостерігався серед самого бідного населення [5, с.35].

Безумовно, основними напрямками демографічної політики є регулювання рівня народжуваності, смертності й міграції, які потребують наукових обґрунтувань й контролю з боку суспільства й держави. Отже, урахування особливостей і потенціалу окремої адміністративно-територіальної одиниці також допоможе створити якісні державні програми, а проведення моніторингу й порівняльного аналізу територіальних одиниць сприятиме ефективному оцінюванню державної соціальної політики в Україні.

Висновки. Як показало дослідження, всі розглянуті фактори є важливими складовими соціального середовища. Домінування кожного з них приводить до формування певного середовища і населення з особливими соціальними рисами, ціннісними установками та економічними характеристиками. Так історично склалося, що чим більше підпорядковувала людина природу, тим менше природне середовище впливало на життя, і тим більше впливало на життя людини соціальне середовище.

Список літератури

1. Бойко О. В. Розвиток мотивації до здорового способу життя / О. В. Бойко, Е. С. Литвиненко, С. В. Страшко. – К.: Програма розвитку ООН. – 166 с.
2. Гавров С. Н. Историческое изменение институтов семьи и брака: учебное пособие / С. Н. Гавров. – М.: МГУДТ, 2009. – С. 123.
3. Зінченко Г. Г. Вплив соціально-економічних чинників та ризик непліддя, самовільних викиднів та народження дітей з вродженими вадами розвитку. / Г. Г. Зінченко та ін. // Гігієна населення місць. – № 53. – 2009. – С. 379–385

4. Малева Т. М. Социально-экономические факторы рождаемости в России: эмпирические измерения и вызовы социальной политике / Т. М. Малева, О. В. Синявская // SPERO. – 2006. – № 5. – С. 70-97.
5. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова, В. Г. Бялковська та ін. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
6. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. / Смелзер Н. – М.: Феникс, 1995. – 654 с.
7. Статистический ежегодник. Дагестан-2005 / Комитет по статистике РД. – Махачкала, 2005. – 800 с.
8. Тихомирова И. А. Физиологические основы здоровья / И. А. Тихомирова. – Ярославль, 2007. – 250 с.
9. Тындик А. О. Семья в центре социально-демографической политики?: сб. аналит. статей / Отв. ред. О. В. Синявская. – М.: НИСИ, 2009. – С. 19-46.
10. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.
11. Breton D. Prioux F. The one-child family: France in the European context / Didier Breton France Prioux. – Demographic Research, Volume 20, Article 27. – 2009. – PP. 657–692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol20/27/>
12. Becker G. S. The Economic Approach to Human Behavior // Economic Journal, LXXV. – 1965. – С. 43–84.
13. Hoem B. The impact of women's employment on second and third births in modern Sweden / В. Hoem, J. М. Hoem // Population Studies. – 1989. – № 43. – P. 47–67.
14. Geertz C. The Interpretation of Cultures: Selected Essays / Geertz Clifford. New York: Basic Books, 1973. – P. 476.
15. Goodenough W. Culture, language, and society/ , W Goodenough. – Menlo Park: 1981. – P.185
16. Oláh L. S. Gendering Fertility: Second Births in Sweden and Hungary / L. S. Oláh // Population Research and Policy Review. – 2003. – Vol. 22. – № 2 – P. 171–200.

УДК 622.3:338.45

ПРОБЛЕМЫ КАПИТАЛИЗАЦИИ УГЛЕДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

*Рассуждай Э. Я,
аспирант ИЭП НАН Украины*

Сформулированы и классифицированы проблемы капитализации угольной отрасли Украины. Предложены направления преодоления проблем на основе модернизации угольной промышленности. Разработаны предложения по